

Simpozij  
ob 120. obletnici rojstva  
Srečka Kosovela (1904–1926)  
in Edvarda Kocbeka (1904–1981)

**Program simpozija in  
povzetki referatov**

Znanstvenoraziskovalni center  
Slovenske akademije znanosti in umetnosti

**15. oktober 2024**  
Atrij ZRC SAZU,  
Novi trg 2, Ljubljana



**ZRC SAZU**  
Inštitut za kulturno  
zgodovino

**Simpozij ob 120. obletnici rojstva Srečka Kosovela (1904–1926)  
in Edvarda Kocbeka (1904–1981)**

Ljubljana, ZRC SAZU, 15. oktober 2024

**Program simpozija in povzetki referatov**

*Uredile* Živa Borak, Petra Testen Koren, Neža Zajc  
*Organizacija posveta* Neža Zajc

*Oblikovanje in prelom* Jernej Kropej  
*Jezikovni pregled* Rok Janežič

*Izdal* ZRC SAZU, Inštitut za kulturno zgodovino  
*Zanj* Gregor Pobežin  
*Založnik* Založba ZRC  
*Zanj* Oto Luthar  
*Glavni urednik založbe* Aleš Pogačnik  
*Tisk* Cicero Begunje d. o. o.  
*Naklada* 60 kopij

Ljubljana, 2024

Simpozij in programsko knjižico je sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) v okviru raziskovalnega programa (*Nova*) *Kulturna zgodovina intelektualne dediščine: Slovenski historični prostor v evropskem kontekstu* (P6-0440) in projekta *Književna republika Borisa Pahorja* (J6-4619).

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6.09Kosovel S.(082)

821.163.6.09Kocbek E.(082)

SIMPOZIJ ob 120. obletnici rojstva Srečka Kosovela (1904-1926)

in Edvarda Kocbeka (1904-1981) (2024 ; Ljubljana)

Simpozij ob 120. obletnici rojstva Srečka Kosovela (1904-1926) in Edvarda Kocbeka (1904-1981) : program simpozija in povzetki referatov : 15. oktober 2024, Atrij ZRC SAZU, Novi trg 2, Ljubljana / [uredile Živa Borak, Petra Testen Koren, Neža Zajc]. - Ljubljana : Založba ZRC, 2024

ISBN 978-961-05-0773-4

COBISS.SI-ID 208620803



Javna agencija za znanstvenoraziskovalno  
in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije



**ZRC SAZU**  
Inštitut za kulturno  
zgodovino



**S**rečko Kosovel (18. marca) in Edvard Kocbek (27. septembra) bi letos praznovala 120 let. Čeprav je prvi umrl prezgodaj in je drugi, zgolj pet mesecev starejši od prvega, s svojim opusom do konca življenja bogatil slovensko literarno zavest, sta nadaljnji tok slovenske književnosti oba zaznamovala z neizbrisljivim pomenom, ki se pne od oblikovno-slogovnih do nazorsko-duhovnih razsežnosti. Oba sta ustvarila zarezo v slovenski poeziji, vprašljivost – prvi zlasti na izrazno-poetološki ravni, drugi, tako se zdi, jasneje v nazorsko-arhetipskem obsegu. In vendar se zdi, da njuni poeziji (še) nista bili zadostno ali ustrezno ovrednoteni. Že premišljevanje in pisanje o njiju in njuni poeziji navdihuje, saj poezija in pesnik z njo – če je po svojem notranjem poslanstvu do solz iskren – ne more biti in ni dokončne narave. Ali kakor je zapisal Kosovel: »Res je: kdor je pesnik, ali je ali ni ...«.

Prispevki na znanstvenem simpoziju se na različne, razmišljujoče in poglobljene načine osredotočajo na posebne značilnosti, vrednotenje in pomen poezije obeh pesnikov ter s tem jasno utemeljujejo edinstven pomen, ki sta ga imela in ga še vedno imata za slovensko književnost druge polovice 20. stoletja. Raznovrstne tematizacije mestoma vključujejo tudi druge zvrsti njunega ustvarjanja in izraza, kot so proza, eseji, dnevniški zapisi, korespondenca itd. Neprecenljivo je, da se avtorji sugestivno posvečajo tudi vprašanjem, kot so: Zakaj sta oba pesnika v trenutku nelahke zgodovine za svoj globoko oseben avtorski izraz izbrala prav pesniški izraz? V čem je njuna poezija edinstvena? Kako sta s svojo poezijo in intelektualno-poetološkimi nazori postala del slovenske kulturne zavesti?

*Neža Zajc*

V Ljubljani, 11. avgusta 2024

## *Ciklame*

Ciklame  
dehtijo  
kakor tedaj,  
meseca  
srebrni sijaj  
se razliva  
v dolino.  
Pod belimi okni  
je tiho vse,  
mesec  
po srebrni cesti gre.

Ciklame  
dehtijo  
same,  
same,  
same.

*S. Kosovel*

# VSEBINA

PROGRAM . . . . .	4
AVTORJI IN POVZETKI REFERATOV . . . . .	5
BOŽIČ, Andrej . . . pričevanje pesmi: pesem pričevanja . . . . .	6
GRDINA, Igor Med absolutom in kontingenco . . . . .	7
GUDOVIČ, Milosav Beseda molka. Svetobolje v poeziji Srečka Kosovela . . . . .	8
KOMELJ, Miklavž Si v centru kozmosa . . . . .	9
NOVAK, Boris A. Kosovelova in Kocbekova verzifikacija: verz kot pot k univerzumu . . . . .	10
ROŽIČ, Janko Pesem Krasa in »poiesis« Zemlje . . . . .	13
ŠIRCA, Alen Kosovelova »mistična« avantgarda . . . . .	15
VREČKO, Janez Kosovelove definicije konstruktivizma. Najnovejša spoznanja . . . . .	16
ZAJC, Neža Kosovelova in Kocbekova samovzpostavitev avtorskega jaza . . . . .	18
BELEŽKA . . . . .	21

# PROGRAM

## 9.30–10.00 Zbiranje

## 10.00–10.20 Pozdravna nagovora

- **Oto Luthar**, direktor ZRC SAZU
- **Neža Zajc**, pobudnica simpozija, raziskovalka na Inštitutu za kulturno zgodovino ZRC SAZU

## 10.20–11.30 Uvodni predavanji

- **Boris A. Novak**: Kosovelova in Kocbekova verzifikacija: verz kot pot k univerzumu
- **Janez Vrečko**: Kosovelove definicije konstruktivizma. Najnovejša spoznanja

*RAZPRAVA*

## 11.30–11.50 Odmor

## 11.50–13.15 Prvi del: poezija Srečka Kosovela

- **Alen Širca**: Kosovelova »mistična« avangarda
- **Miklavž Komelj**: Si v centru kozmosa
- **Milosav Gudovič**: Beseda molka. Svetobolje v poeziji Srečka Kosovela

*RAZPRAVA*

## 13.15–13.30 Odmor

## 13.30–15.10 Drugi del: poezija Edvarda Kocbeka in Kosovelov poetični izraz

- **Igor Grdina**: Med absolutom in kontingenco
- **Janko Rožič**: Pesem Krasa in »poiesis« Zemlje
- **Andrej Božič**: . . . pričevanje pesmi: pesem pričevanja . . .
- **Neža Zajc**: Kosovelova in Kocbekova samovzpostavitev avtorskega jaza

*RAZPRAVA*



**AVTORJI IN  
POVZETKI REFERATOV**



**BOŽIČ, Andrej**

E-pošta: bozic\_andrej@yahoo.com

### **. . . pričevanje pesmi: pesem pričevanja . . .**

Prispevek želi poezijo Srečka Kosovela in Edvarda Kocbeka obravnavati z vidika (»primerjalnega«) spraševanja o razsežnosti pričevanjskosti, kakor in kolikor zaznamuje njuni, medsebojno sicer skrajno raznoliki, skoraj »neprimerljivi« ustvarjalnosti. Na podlagi (poskusov) interpretacije nekaterih temeljnih avtopoetoloških pesmi obeh avtorjev se morda razkrije, ali je ali ni mogoče znotraj samostojnih okrožij njunih samoniklih poetik natanko ob problematiki odnosa do (pojma) pričevanja vendarle zarisati posamezne skupne, vzajemno vzporedne poteze. Kako, o čem pričuje Kosovelova pesem? O čem, kako pričuje Kocbekova pesem? Kaj (sploh) je *pesniško* pričevanje?

\*

Dr. Andrej Božič je raziskovalec na Inštitutu Nove revije, zavodu za humanistiko, član in tajnik uredništva znanstvene revije za fenomenologijo in hermenevtiko *Phainomena*, urednik književnih recenzij pri reviji za hermenevtiko *Analecta Hermeneutica* in član uredniškega odbora revije za kulturo *Apokalipsa*. Je tudi član več mednarodnih strokovnih in znanstvenih združenj, med drugim tajnik Srednje- in vzhodnoevropskega združenja za fenomenologijo (Central and East European Society for Phenomenology, CEESP). Osrednji področji njegovega zanimanja sta filozofija (hermenevtika in fenomenologija) ter poezija, mišljenje in pesnjenje, ki ju notranje bistvenostno povezuje vprašanje govornice. Leta 2022 je objavil znanstveno monografijo *Pisava življenja. Ob pesništvu Paula Celana*.





GRDINA, Igor

E-pošta: igor.grdina@zrc-sazu.si

## ***Med absolutom in kontingenco***

Prispevek ima namen obravnavati pesniška opusa Srečka Kosovela (1904–1926) in Edvarda Kocbeka (1904–1981) skozi dinamično razmerje med absolutom in kontingenco. Preliminarni pretres gradiva opozarja na to, da absolut v njihovih opusih je in hkrati ni tradicionalen – ne v transcendentalnem in ne v ožjem osebnotnem območju. Razmerje med njima ni izključujoče in definitivistično, temveč pretežno dinamično oziroma dialoško. Pri Kosovelu je izpostavljena razkrinkovalna vloga tega razmerja: (zaželene oziroma hotene) absolutnosti so neredko razgaljene kot cinično kontingentne, zlasti kar zadeva predstave o nadosebni stvarnosti oziroma načela, ki to nominalno urejajo. Pri Kocbeku je nekoliko drugače: kot kontingentna se po drugi svetovni vojni kaže celotna stvarnost, ne samo načela, na katerih je oblikovana. Za pesnika, ki je v okvirih osebnega in skupinskega akcionizma sodeloval pri njenem vzpostavljanju, je to spoznanje mučno, vendar se s časom vse bolj kaže tudi kot poetotvorno, saj ima pomemben delež pri vzpostavitvi posebne variante zadržanega nadrealizma, ki je značilen za Kocbekovo ustvarjanje v času od njegove prisilne politične privatizacije dalje.

\*

Prof. ddr. Igor Grdina je zgodovinar in literarni zgodovinar, dramatik in prevajalec, čigar osebna bibliografija šteje skoraj 1700 enot. Področje njegovega zanimanja je predvsem zgodovina starejše in novejše slovenske književnosti ter kulturna in politična zgodovina od začetkov do 21. stoletja. Kot redni profesor je predaval na ljubljanski in novogoriški univerzi, predaval je tudi na dunajski in mariborski univerzi. Kot znanstveni svetnik je zaposlen na Inštitutu za kulturno zgodovino ZRC SAZU in kot predavatelj na AMEU-ISH.

### ***Beseda molka. Svetobolje v poeziji Srečka Kosovela***

Prispevek bo posvečen temi svetobolja v pesniškem prostoru Srečka Kosovela. Pojem svetobolja (nem. *Weltschmerz*) je prvič uporabil romantični pisatelj Jean Paul kot oznako umetniškega občutja, ki v ospredju in ozadju raznolikih pojavov prepozna eno samo vladajoče, nezaobidljivo in za vse svetovne stihije značilno stanje globoke žalosti. Delo Srečka Kosovela je izjemen lirski dokument takšnega spleta estetskih doživljajev. Njegov lirski mikrokozmos je prežet z izkustvom svetovne bolečine, tj. bolečine v srcu sveta. Pesnik to *temeljno ubranost* (nem. *Grundstimmung*) jezikovno uprizarja skozi različne simbole in besedne igre. Svetobolje je v Kosovelovem opusu močno povezano z *melanholijo*. Osrednji del prispevka bo namenjen tej povezavi, s posebnim poudarkom na pesniških podobah narave in pogostih evokacijah načelno neupodobljive *smrti*. Sam Kosovel je smisel svoje lirike povzel s sintagmo »molčeče besede«, kar je le navidez nesrečen, protisloven izraz. A če tem besedam res živo prisluhnemo, lahko zaslišimo tudi molk – živi, neprevedljivi molk ranjene, večno ranljive duše. Molk smrti kot »svetobolne« zarezje in žela, ki zmeraj znova zbada in na skrivnosten način zbujaja vse pesnikovo razpoloženje. Vse njegovo zrenje sveta.

\*

Dr. Milosav Gudović je filozof in pesnik, zaposlen na Inštitutu za preučevanje krščanskega izročila v Ljubljani. Leta 2021 je na Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani uspešno zagovarjal doktorsko disertacijo o sodobni eksistencialno-poetološki misli. Sodeloval je na več slovenskih in mednarodnih znanstvenih konferencah. Je avtor več člankov in prispevkov v revijah in zbornikih s področja humanistike. Nedavno je objavil znanstveno monografijo *De profundis: Heidegger in pesniška hierodiceja* (2023).

## KOMELJ, Miklavž

E-pošta: miklavz.komelj@gmail.com

### ***Si v centru kozmosa***

V svojem prispevku bo predavatelj izhajal iz Kosovelove pesmi *Naš spev je strasten, naša moč je živa*. V njej pesnik govori o kaosu, ki gori v srcu, a nato vzklikne: »Ne vprašamo, kdo si, kaj si, po znanju / ne vprašamo, če veš, zakaj živiš, / si v centru kozmosa, dovolj spoznanju, / da z nami raziskriš se, zagoriš.« Eno od izhodišč modernosti je bilo prepričanje, da nismo v centru kozmosa; kopernikansko-galilejevska revolucija je bila povezana prav s tem. Predavatelj bo poskušal pokazati, kako je Kosovel našel novo pot v središče kozmosa s tem, da je vzel nase skrajne konsekvence modernosti, ki jih je na nekem lističu iz zapuščine označil z besedami: »Ljubim to dobo, ta raztrgani kaos ognja in prahu, to dobo, ki še kakor nobena ni vedela, kaj je lepota, in je ni imela.«

\*

Miklavž Komelj je doslej objavil sedemnajst knjig poezije, tri knjige kratke proze, en roman, dve zbirki esejev, znanstveno monografijo *Kako misliti partizansko umetnost?* (2009) in še nekaj drugih knjig ter številne znanstvene in strokovne članke s področja zgodovine in teorije umetnosti ter literature. Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je doktoriral iz umetnostne zgodovine s tezo *Pomeni narave v toskanski umetnosti prve polovice XIV. stoletja* (2002). Veliko se posveča prevajanju poezije, v knjižnih izdajah pa je med drugim uredil zbrane pesmi Jureta Detele, prozne tekste Vojka Gorjana, zapise iz zapuščine Srečka Kosovela in korespondenco Karla Destovnika - Kajuha. Posveča se slikarstvu, imel je nekaj samostojnih slikarskih razstav, svoje slike pa je zbral tudi v umetniški monografski publikaciji.



**NOVAK, Boris A.**

E-pošta: boris-a.novak@guest.arnes.si

## ***Kosovelova in Kocbekova verzifikacija: verz kot pot k univerzumu***

Oba pesnika, rojena ob zarji tragičnega 20. stoletja, Kosovel in Kocbek, sta se ob svojih pesniških začetkih boleče soočala s »krizo verza«, kakor je francoski simbolist Mallarmé označil izčrpanost tradicionalnega pesniškega jezika, predvsem metrike, na kateri je temeljil. Pesnika sta se bistveno različno odzvala na ta ritmični, izrazni, čustveni in sporočilni problem.

Kosovelova prvotna raba tradicionalne metrike je labilna, ustvarja celo vtis, da gre za slabega verzifikatorja, kar s svojo vulkansko energijo ter pogumnim, svežim jezikovnim raziskovanjem kmalu preseže in doseže izvirno pesniško pričevanje zgodovinskih razsežnosti. Kosovel izhod iz »krize verza« najde v postopku ponavljanja besed in sintaktičnih vzorcev, v postopku, ki je značilen za t. i. *prosti verz*, novoosvojeno prostost jezika pa radikalizira z avantgardističnimi eksperimenti.

Tudi Kocbek je pesnik zgodovinskega in mednarodnega formata, v nasprotju s Kosovelom pa tudi mojster verzifikacije. Čeprav izkazuje številne presenetljive strukturne podobnosti s svojim vrstnikom Kosovelom, se je v nasprotju z njegovim rahljanjem vezane besede odločil za drugačno pot – po eni strani je stabiliziral ritem prostega verza in mu tako dokončno podelil domovinsko pravico v slovenski poeziji, po drugi strani pa je s svojo novo pesniško občutljivostjo ponovno stabiliziral ritmiko vezane besede in ji z novo rabo znova omogočil pravico do bivanja. Razlika med Kosovelom in Kocbekom je torej v tem, da je bil Kosovel pri rabi vezane besede karseda *labilen*, Kocbek pa karseda *stabilen*. Oba izraza označujeta naravo ritmične organizacije verza in nimata nikakršne vrednostne konotacije, saj gre v obeh primerih za vélika pesnika.

Kocbekov opus od samega začetka razpada na dva različna, čeprav medsebojno tesno prepletena in komplementarna korpusa: pesmi v vezani besedi in pesmi v prostem verzu. Za razmerje med tema dvema

korpusoma velja zakonitost temeljne razlike: medtem ko se v vezani besedi sintaksa podreja metričnim omejitvam, postane v prostem verzu ritmotvorna. Ta sintaktično-ritmična struktura verza pa je v osnovi enaka prvemu zgodovinsko izpričanemu načinu organizacije verza, še preden je pri starih Grkih verzno ritmiko začel regulirati *metrum*: gre za tako imenovani *paralelizem členov*, ki ga poznamo iz psalmov Svetega pisma Stare zaveze. Pri Kocbeku se je čustvena navezanost na ritem psalmov, ob katerem je odraščal, plodno navezala na notranjo potrebo občutljivega pesnika, da z novim ritmom izrazi novo občutje spremenjenega sveta. Številne Kocbekove pesmi so psalmodične v tem dvojnem smislu besede – v vsebinskem in formalnem: gre namreč za psalme kot zvrst religiozne lirike in obenem za psalmodični ritem, ki obvladuje ne le njegovo religiozno liriko, temveč ves njegov pesniški jezik, ne glede na tematiko.

Pesniški izkušnji Kosovela in Kocbeka kažeta, da verzifikacija v poziciji k sreči ni vse. Verzifikacija se s časom spreminja. Napake znotraj starega estetskega ali poetološkega sistema rade postanejo kvalitete v naslednjem obdobju. Prav razmerje med normo in napako je ena izmed tem te študije. Napako je mogoče ugotoviti le na ozadju določenega sistema pravil. Še več: napaka kot taka je učinek pravila. Od tod sledi zelo preprosto pravilo: če v določenem sistemu naredimo napako, jo najučinkoviteje odpravimo tako, da jo ponovimo. Prav Kosovel je eklatanten primer modre plodnosti te držbe, saj je na začetku svoje pesniške poti intuitivno sledil tej umetniški strategiji: ponoviti napako in iz formalne napake narediti umetniško resnico, nov pesniški svet.

Oba pesnika, Kosovel in Kocbek, vsak na svoj način izpričujeta, da je VERZ na svetu zato, da izrazi uniVERZum.

\*

Pesnik, dramatik, prevajalec in mladinski pisatelj prof. dr. Boris A. Novak je predaval primerjalno književnost in literarno teorijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. V devetdesetih letih preteklega stoletja je organiziral humanitarno pomoč za begunce iz nekdanje Jugoslavije in pisatelje iz obleganega Sarajeva.

Objavil je sto knjig, med njimi je kar trideset prevedenih v tuje jezike. Po prvencu *Stihožitje* (1977) je izdal še številne pesniške zbirke, med njimi *Mojster nespečnosti* (1995), *Alba* (1999), *Obredi slovesa* (2005), *MOM: Mala Osebna Mitologija* (2007) in *Svoboda je glagol* (2022), gledališka besedila (tragedija *Kassandra*), pesmi ter lutkovne in radijske igre za otroke. Priljubljene so njegove pesmarice *Oblike sveta* (1991), *Oblike srca* (1997) in *Oblike duha* (2016). Novakov opus magnum je ep *Vrata nepovrata (Zemljevidi domotožja, Čas očetov in Bivališča duš, 2014–2017)*. Prevaja poezijo iz kar desetih jezikov. Med znanstvenimi deli velja omeniti knjige *Oblika, ljubezen jezika: recepcija romanskih pesniških oblik v slovenski poeziji* (1995), *Zven in pomen* (2005), *Salto immortale: študije o prevajanju poezije* (2011) in *Spomin jezika, jezik spomina: študije o pesniškem jeziku* (2022).

Prejel je več nagrad, med njimi Jenkovo nagrado za poezijo, Župančičevo nagrado mesta Ljubljana, Sovretovo nagrado za prevajanje, nagrado Prešernovega sklada in leta 2018 Prešernovo nagrado za življenjsko delo za izjemen in prepoznaven ustvarjalni opus. Je zaslužni profesor Univerze v Ljubljani, podpredsednik Mednarodnega PEN-a, izredni član SAZU, dopisni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti in francoske pesniške akademije Mallarmé ter član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.



**ROŽIČ, Janko**

E-pošta: janko.rozic@gmail.com

## ***Pesem Krasa in »poiesis« Zemlje***

Srečko Kosovel in Edvard Kocbek sta brez dvoma dva najvišja vrhova slovenske poezije, pa tudi evropske literature. Oba še posebej odlikuje iskriava in iskrena, predvsem pa izvirna uporaba jezika ter domala revolucionarna in hkrati, čeprav je to protislovno, mojstrska raba besede.

Kosovel, ki še danes slovi kot prvi in pravi pesnik Krasa, v *Pesmi s Krasa* zapiše: »Zakaj v tej pokrajini kameniti je vse lepo in prav ...«. Zvoke kraške burje njegovega ranega otroštva kmalu preglasi grmenje topov s soške fronte, a ko neznosna kanonada končno umolkne in ves svet praznuje konec vélike vojne, srce mladega lirika doživi še en udarec, tokrat še bližje in globlje – požig slovenskega in svetovljanskega Narodnega doma v Trstu, ki mu je kmalu nato sledila še fašistična okupacija Primorske. Je čudno, da zapoje: »Moja pesem je eksplozija, divja raztrganost. Disharmonija.«

Kocbek svoj rojstni kraj Sv. Jurij sredi žitnih polj Slovenskih goric opiše takole: »Pokrajina je zaključena in mehkega obzorja, skoraj zasajana ...« Kosovelu lastno »ekstatičnost« Kocbekov prijatelj iz mladosti Anton Trstenjak pripiše tudi njemu, ki prvo svetovno vojno sicer prebije globlje v zaledju, drugo pa bije v vrhovnem štabu, v središču in hkrati v zatišju prvega organa Narodnoosvobodilne fronte, v nekakšnem »očesu orkana«.

Podobno kot Prešernove *Poezije* sta tudi Kosovelova in Kocbekova poezija ustvarjeni iz globlje, pričevanjske izkušnje sveta, saj sta se zavedala, da je lahko usodno za življenje človeka in hkrati za preživetje človeštva na Zemlji, če naša civilizacija ni uglašena s celoto sveta, torej zares »poetična«; *poiesis* so stari Grki pojmovali kot z vsem uglašeno človekovo ustvarjalnost. Za rešitev te krize je ključen ne kratki stik, kakršnih je bilo doslej vse preveč, temveč nenehen stik s celoto, ki celi ..., ob vseh pravih in lažnih kopernikanskih obratih se lahko ta najpreprosteje vzpostavi skozi Kocbekov uvid: »Zemlja, iz tebe se dotikam vsega ...«

\*

Janko Rožič iz Gorij pri Bledu je gimnazijo zaključil na Jesenicah in Fakulteto za arhitekturo v Ljubljani, kjer tudi živi in dela kot samostojni arhitekt, urbanist in esejist. Deluje v okviru neformalne skupine arhitektov *Odprti krog* (Drašler, Polda, Količ idr.), v KUD Sestava in uredništvu revije *Apokalipsa*. Arhitekturo predava na Fakulteti za gradbeništvo, prometno inženirstvo in arhitekturo Univerze v Mariboru. Je pobudnik in arhitekt večkrat nagrajenega in svetovno znanega Hostla Celica, ki je nastal skupaj z ustvarjalci KUD Sestava (Okorn, Krmelj, Kočica, Bizovičar, Ostan, Zorko, Drašler idr.). V tej zasedbi so za Hišo Raduho v Lučah (Drašler, Suhadolc idr.) in Novo Rinko v Solčavi (Lobnik, Podlipnik idr.) prejeli več slovenskih in mednarodnih nagrad.

Rožič je objavil več esejev o Kocbeku, Pahorju, Starčeviću, Svetini, Hamvasu, Premku, Ravnikarju idr. Ob 40. obletnici Kocbekove smrti je organiziral Bohinjski teden 2021 pri Sv. Janezu. Je soorganizator (Biletič, Repar) mednarodnega simpozija o hrvaškem filozofu Goranu Starčeviću v Pulju in Ljubljani (2024). Skozi teoretično in praktično delo, ki temelji na prostorskih principih, semiotičnih vzorcih in jezikovnih uvidih, lastno ustvarjalnost povezuje z najsodobnejšimi umetniškimi, znanstvenimi in filozofskimi spoznanji ter z najstarejšo modrostjo umeščanja v prostor in rabe jezika. Zaveda se, da bistvo prostora zares odpira šele prostost, podobno kot izvorno misel v svetu podpira le smisel.





## ŠIRCA, Alen

E-pošta: sircax@gmail.com

### ***Kosovelova »mistična« avantgarda***

Prispevek ima namero raziskati morebitne duhovne ali celo religiozne predpostavke Kosovelovih poznih pesmi, ki so postale javnosti znane šele leta 1967 z Ocvirkovo izdajo *Integralov*. Ob tem se nujno postavlja vprašanje, ali je mogoče v tem Kosovelovem pesništvu vendarle najti globinsko kontinuiteto z njegovo bolj (novo)romantično-ekspresionistično intonirano poezijo. Ne nazadnje pa se v tem smislu odpira tudi vprašanje primerjave s (strukturno) sorodnimi evropskimi »mističnimi« avantgardnimi pesniki, kot so Hugo Ball, Jean Arp, Clément Pansaers in drugi. Skratka, navsezadnje se lahko vprašamo, kakšen je estetski doseg Kosovelovega eksperimentalnega pesništva v evropskem kontekstu.

\*

Dr. Alen Albin Širca je docent na Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ukvarja se s predmoderno literaturo, metodologijo literarne vede in filozofijo literature. Je avtor več znanstvenih monografij. Bil je tudi predsednik Slovenskega društva za primerjalno književnost.



**VREČKO, Janez**

E-pošta: janez.vrecko@guest.arnes.si

## ***Kosovelove definicije konstruktivizma. Najnovejša spoznanja***

Da bi pojasnili Kosovelovo razumevanje pojmov vsebine, oblike in organičnosti iz njegove definicije konstruktivizma, ki je sila precizna, poznavalska in jedrnata, se moramo ustaviti pri najpomembnejših ruskih konstruktivistih. Pavel Miturič je govoril o »občutenju s svetom«, Mihail Matjušin o »organski percepciji sveta«, Hlebnikov o »velikem občutenju s svetom«. Tudi Hlebnikov je v pesmi *Hiše in mi* raziskoval organsko arhitektonsko ambientalne strukture, ki jih izpeljuje iz naravno rastočih form in specifično naravnih materialov, npr. hiša – topol, hiša – cvet ali hiša – čaša. Preseči so želeli tradicionalno dihotoomijo vsebine in oblike, spodnesti obstoječo »institucijo umetnosti« v meščanski družbi in na novo zasnovati novo »organično« umetnost, ki ne bo le sinteza vsebine in oblike, ampak – prav zato – tudi umetnosti in življenja. Konstruktivni princip že sam na sebi predpostavlja zlitje vsebine in oblike, saj s svojo »ogolelostjo«, transparentnostjo kot posledico prostorskega mišljenja kaže medsebojno korespondiranje forme in vsebine, s tem pa zahtevo po spremembi umetnosti in sveta skupaj. Zato se je Kosovelu zdelo potrebno razmejiti konstrukcije od tradicionalnega pojmovanja umetniškega izdelka kot kompozicije, kot komponiranega Kunstwerka, ki pripada le še muzeju estetikov. In to novo delo so Rusi raje kot Kunstwerk imenovali »vešč«, čemur je v celoti ustrezal tudi Kosovelov povsem samosvoj pojem »kons«. Na ta način je bila tudi za Kosovela razlika med tradicionalnim pojmovanjem »kompozicije« in moderno »konstrukcijo« filozofsko utemeljena.

\*

Janez Vrečko je hkrati študiral na Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ter Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo. Magistriral in doktoriral je na Filozofski fakulteti. Med letoma 1978 in 2018 je bil zaposlen na Oddelku za primerjalno

književnost in literarno teorijo. Medtem je dvajset let predaval tudi na univerzah v Mariboru, na Primorskem in v Novi Gorici. Študijsko se je izpopolnjeval v tujini, kjer je med drugim deloval kot gostujoči profesor na več evropskih univerzah (München, Katowice, Bruselj, Zagreb, Salzburg, Peterburg in Dunaj). Raziskuje zgodovinsko avantgardo, pogloblja se v zgodovino epa, tragedije in romana od antike dalje, preučuje temeljne literarnoteoretske pojme, kot so mimesis, inspiracija in katarza, ter teorijo in zgodovino moderne evropske lirike od Baudelaira naprej. Prav tako se posveča problematiki evropskih poetik od Aristotela do Brechta in Artauda. V zadnjih letih preučuje predvsem evropsko in slovensko zgodovinsko avantgardo ter Srečka Kosovela, ki mu je posvetil monografijo. Prevedena je bila v angleški, ruski in hrvaški jezik, pripravljata pa se še prevoda v japonščino in nizozemščino. Leta 2018 je o Kosovelu napisal biografsko in filozofsko dramo, ki jo je uprizoril Anton Podbevšek Teater iz Novega mesta. Po upokojitvi že sedmo leto honorarno predava zgodovino avantgard na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.



E-pošta: neza.zajc@zrc-sazu.si

## ***Kosovelova in Kocbekova samovzpostavitev avtorskega jaza***

Na poti do opredelitve specifike pesniškega glasu ali pesnikovega jaza Srečka Kosovela, ki bi ohranjala tudi duhovno preživetje Edvarda Kocbeka, se moramo spraševati o nujnosti, ki je oba pesnika spodbujala, da sta morala (ne vztrajala) zapisati pesem – in v njej izraziti prezenco lastne eksistence. Medtem ko bi zastranitev sebe v poeziji lahko vodila bodisi do epsko-proznega izraza bodisi do oblik nedoločne presežnosti v Drugem, sta se oba pesnika odločila drugače. Ker nista mogla drugače. Omenjena notranja poklicanost je v poeziji obeh pesnikov izjemna in tako močna, da zadostuje za verodostojno utemeljitev njunega pesniškega glasu. Lirski subjekt ni več zamisljiv, prav tako ne osebni jaz, temveč je pesniški glas, mestoma istoveten s pesnikovim, a nikdar z njim docela, tisti, ki tako zelo nagovarja bralca.

Kosovelova in Kocbekova iskrenost je tu bistvena, tako navdih kot samoizraz, zato ne moremo prek njune izvirnosti in daljnosežne preročnosti, a njuni avtorski poetiki, ki ostajata med nemara najbolj izgrajenimi in navidezno jasnimi, sta nepredvidljivi – kakor živ organizem dihata skozi pesmi: »... kajti glej, že si zagledal besedo, na jeziku se ji je pridružila druga, prav tako neznana, prebudi se tretja, že se razodene začetek smisla, zasnuje se melodija stavka, in takrat se prepustiš nečemu, kar prihaja odrešljivo ...« (E. Kocbek, *O poeziji*).

Kocbekov glas je s svojim razmislekom ultimativno oseben, samouvedujoč. Personalizem je kljub njegovi dialektiki, refleksiji in vrvežu materialno dostopnega (blizu fr. *quotidienn*) močnejši. Kot bi sicer dopuščal dvom, vendar skupaj s trdno vero: »Pesem mora biti kakor voda: v gozdu šumljajoča, skrivnostna, na poljani sinjbleščeča, kot gorsko jezero zelena, kot morje nemirna in silna, kadar žene turbine, mogočna, kadar razdira jezove, divja, kadar nosi splave, sužnja. *To je tisti duh pesmi, duša njena in vsebina* (ozn. S. K.). Ako je ta duh v pesmi, potem je vseeno, ali je pesem v rimah ali brez rim itd. Ta duh mora

oživljati pesem. V njej mora biti obraz človeka: duše, telesa in razuma« (S. Kosovel, *Pismo Maksi Samsa*, Tomaj, II. 7. 1925).

Kosovelova pesem zmore brez besed osebnih refleksij prodreti v slehernikove zmožnosti vizij. Njegova iracionalnost je namerna, zavestna in poetološka. Govoril je o duhu pesmi, saj mora biti v njej »obraz človeka: duše, telesa in razuma«. Duše, ki jo oživlja, telesa, ki ji da obliko, razuma, ki to obliko določi. A njegove pesmi odpirajo onkrajosebnost, tisto vsebnost njegove poezije, ki aludira na dopuščanje nedvoumne vere v svoji inerciji osebnega. Ali če se radikalno vprašamo: Je Kosovelova noč res trdnejša od Kocbekove vere? Je morda Kocbekova misel bolj razrušilna od Kosovelovega vizionarstva?

\*

Dr. Neža Zajc je znanstvena sodelavka na Inštitutu za kulturno zgodovino ZRC SAZU. Njena znanstvena dejavnost je posvečena Sv. Maksimu Grku (Saint Maximus the Greek, Maksim Grek; 1469–1556), predvsem na podlagi raziskav izvornih avtorjevih rokopisov, napisanih v njegovi osebni obliki starocerkvenoslovanskega jezika (idiolet). Ob tem dobiva vpogled v »temne strani renesanse«. Preučuje najstarejše poetične (himnografsko-liturgične) svete tekste. Zanimajo jo historične poetike, zgodnja krščanska in bizantinska zgodovina, pri tem še posebej stik Zahoda in Vzhoda v evropski zgodovini, raziskave menišтва in hagiografsko-biografske problematike. Pri poznejših obdobjih njeno področje znanstvenega premisleka obsega pesniško ontološko prostranstvo in vprašanja avtopoetskega izraza ter semiotske študije.

Zavezana je Danetu Zajcu, o katerem je izdala dve večavtorski znanstveni monografiji (2016, 2021), poleg tega je prevzela urejanje pesnikovih *Zbranih del*. Intenzivno se je soočala z rokopisno pesemsko zapuščino Srečka Kosovela (2014), zadnja štiri leta pa se je posvečala tudi posebnim značilnostim poezije (in dnevnikov, proze, korespondence, esejistike) Edvarda Kocbeka. Uredila je šest večavtorskih monografij, med drugim *Poezija in smrt* (2018) ter *Svetloba tudi v temi – Dante Alighieri, pesnik in vizionar* (2023). Je avtorica šestih znanstvenih monografij.

Tudi sama piše, poezijo od pozne jeseni 2005. Izdala je štiri pesniške zbirke.

## Melodija

Veter se vzdigne  
k poslednjim rečem  
in obstoji prevzet  
kot odmev v kriku –  
in že sem ujet  
v nežen objem,  
varen in skrit  
v daljnem miku,  
sonce v sadu.

Kar je tuje,  
postaja domače,  
in vse, kar vem,  
zasiže v prepadu.  
Vse se razdeljuje  
v pisano mavrico  
nad prestanim  
in za vsem znanim  
je pot v neznano  
in v globoko rano  
me vedno bolj mika.

Moja odsotnost bo velika  
in čudno skrivnosten mrlič,  
neznanskokrat ga bo moral  
preleteti sanjski ptič.

*E. Kocbek*















**ZRC SAZU**  
Inštitut za kulturno  
zgodovino